

Silvia Popescu este conferențiar universitar doctor la Universitatea „Titu Maiorescu”, București (Facultatea de Științe Economice și Facultatea de Științe Sociale și Politice). Participantă la cursuri de formare în Anglia, Olanda, Germania, Suedia, Italia, Grecia, a scris zeci de articole în diverse domenii (filosofie, comunicare, managementul carierei didactice, psihologie, sociologie, etică), publicate în reviste de specialitate de prestigiu din țară și din străinătate. A fost implicată în multiple proiecte naționale și internaționale ca manager de proiect, expert, formator pentru managementul și evaluarea educațională și instituțională, expert evaluator ARACIS în domeniul administrației afacerilor. A publicat: *Introducere în Științele sociale* (2011), *Micro și macroeconomie, Sinteze și aplicații* (2010), *Doctrine economice* (2010), *Etica în afaceri* (2008), *Fundamente epistemologice ale comunicării* (2008), *Comunicare și relații publice* (2007), *Management educational* (2004), *Managementul carierei didactice* (2002).

Silvia Popescu, *Comunicarea interculturală. Paradigmă pentru managementul diversității*

© 2013 Institutul European, Iași

www.euroinst.ro

INSTITUTUL EUROPEAN
Iași, str. Grigore Ghica Vodă nr. 13
euroedit@hotmail.com

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

POPESCU, SILVIA

Comunicarea interculturală. Paradigmă pentru managementul diversității /

Silvia Popescu ; pref.: acad. Teodor Dima. - Iași : Institutul European, 2013

Bibliogr.

ISBN 978-973-611-938-5

I. Dima, Teodor (pref.)
008

Reproducerea (parțială sau totală) a prezentei cărți, fără acordul Editurii, constituie infracțiune și se pedepsește în conformitate cu Legea nr. 8/1996.

Printed in ROMANIA

SILVIA POPESCU

COMUNICAREA INTERCULTURALĂ

Paradigmă pentru managementul diversității

Prefață de TEODOR DIMA

INSTITUTUL EUROPEAN
2013

ACKNOWLEDGMENT

This work was supported by the strategic grant POSDRU/89/1.5/S/62259, Project „Applied social, human and political sciences. Postdoctoral training and postdoctoral fellowship in social, human, and political sciences” cofinanced by the European Social Fund within the Sectorial Operational Program Human Resources Development 2007-2013.

CUPRINS

**PREFĂȚĂ: Iluminare sau obstrucționare prin comunicare
(TEODOR DIMA) / 11**

I. Comunicarea interculturală- repere teoretico-științifice - perspectivă evolutiv istorică / 13

- 1.1. Introducere / 13
- 1.2. Delimitări conceptuale / 14
- 1.3. Știința Comunicării interculturale / 16
- 1.4. Începuturile și dezvoltarea Comunicării interculturale / 18
- 1.5. Etapele dezvoltării Comunicării interculturale / 21
 - 1.5.1. Baza conceptuală / 21
 - 1.5.2. Acceptarea paradigmăi / 22
 - 1.5.3. Despre primele teorii / 25
 - 1.5.4. Baza teoretică / 29
 - 1.5.5. Noi direcții / 35
- 1.6. Concluziile capitolului / 38

II. Comunicarea interculturală – demers realizabil ?

- Perspective antropologice și politice / 39**
- 2.1. Delimitări conceptuale și tipologice / 39
 - 2.2. Elemente ale Comunicării interculturale / 42
 - 2.2.1. Elementele perceptuale / 42
 - 2.2.2. Elementele socio-culturale / 43
 - 2.3. „A treia cultură” – strategie a Comunicării interculturale / 50
 - 2.4. Comunicarea ca mediere interculturală / 53

2.5. Metode de și tehnici de comunicare din perspectiva interculturală / 59
2.6. Conceptul cultural european / 62
2.7. Demersuri instituționale pentru o cultură europeană / 65
2.8. Cultura și integrarea europeană / 67
2.9. Interculturalitatea : realitate în comunicarea contemporană / 69
2.10. Antropologia culturală – bază a interculturalității / 76
2.11. Percepția alterității / 78
2.12. Funcționalismul / 83
2.13. Constrângerile asupra percepției / 88
2.14. Modelul schimburilor / 89
2.15. Funcționarea ternară a culturii / 90
2.16. Identitatea culturală europeană / 93
2.17. Asumarea politică a alterității / 97
2.17.1. Scopurile fundamentale ale politicii culturale internaționale / 98
2.17. 2. Menținerea păcii și prevenirea conflictelor / 99
2.17. 3. Industriile culturale / 101
2.17. 4. Impunerea pe plan internațional / 102
2.17. 5. Căutarea diversității și teama de uniformizare / 103
2.18. Politici culturale europene / 105
2.19. Multiculturalismul – ideologie a diversității culturale / 109
2.20. Concluziile capitolului / 112
III. Managementul diversității / 115
3.1. Delimitări conceptuale și prezentare generală / 115
3.2. De ce este nevoie de un management al diversității? / 121
3.3. Unde ne aflăm în prezent referitor la gestionarea diversității? Încotro ne îndreptăm? / 125

3.4. Cum este percepută diferența între șanse egale/acțiuni affirmative și managementul diversității? / 132

IV. Discriminarea / 145

4.1. Ce este discriminarea? / 145
4.2. Discriminarea pe criteriul dizabilității / 148
4.3. Discriminarea pe criteriul de vîrstă / 152
4.4. Discriminarea pe criterii religioase / 153
4.5. Discriminarea pe criteriul orientării sexuale / 154
4.6. Discriminarea pe criterii de rasă și etnicitate / 155
4.7. Discriminarea de gen / 156
4.7.1. Egalitate de șanse între femei și bărbați / 159
4.7.2. Strategia pentru egalitatea de șanse între femei și bărbați (2010-2015) / 160
4.8. Discriminarea multiplă / 164
4.9. Stereotipuri, prejudecăți, discriminare / 166
4.10. Discriminarea în România. Percepția cetățenilor români / 184
4.11. Ce înseamnă discriminare pe piața muncii? / 188

V. Diferențe de gen în leadership / 227

5.1. Prezentarea problemei / 227
5.1.1. Teorii și ipoteze / 227
5.1.2. Posibile răspunsuri / 228
5.2. Perspectiva propusă / 229
5.3. Ce puteți face ca angajat(ă)/manager/manager de resurse umane/orgaizație / 235

VI. Managementul diversității- instrument pentru managementul performanței / 239

6.1. Prezentarea problemei / 239

- 6.1.1. Opinii care influențează negativ evaluarea performanțelor / 240
- 6.1.2. Managerii iau decizii în funcție de cauza pe care o atribuie performanței / 241
- 6.1.3. Managerii găsesc explicații diferite pentru performanța ridicată a femeilor și a bărbaților / 242
- 6.1.4. Bărbații au mai multe șanse să fie promovați. Femeile primesc o mărire de salar / 242
- 6.2. Perspectiva propusă / 244
 - 6.2.1. Principii ale managementului performanței prin managementul comportamentelor / 244
 - 6.2.2. Performanța este dată de comportamentele angajaților / 245
 - 6.2.3. Performanța este dată de ceea ce fac angajații zi de zi / 245
 - 6.2.4. Informația nu modifică un comportament / 245
 - 6.2.5. Ne interesează ceea ce menține performanța / 246
 - 6.2.6. Profitul psihologic îmbunătățește performanța / 247
- 6.3. Crearea unui context care valorifică diferențele – premisă pentru managementul performanței / 248
 - 6.3.1. Cum putem aplica principiile Managementului Performanței în valorificarea diferențelor de gen / 248
 - 6.3.2. Ghid pentru acțiuni properformanță / 252
- 6.4. Managementul diversității și performanța firmei / 256
 - 6.4.1. Argument pro managementul diversității la locul de muncă / 256
 - 6.4.2. Cercetare asupra perceprii discriminării în raporturile de muncă / 258
 - 6.4.3. Model de cod de conduită nediscriminatorie la locul de muncă / 267

- 6.4.4. Managementul diversității cu dublă funcție: în realizarea locului de muncă ideal și performanța firmei / 270
- 6.5. Managementul performanței și evaluarea performanței / 272
- 6.6. Concluziile capitolului / 273

VII. Cum realizăm managementul diversității? / 277

- 7.1. Premisele pe care se bazează / 277
- 7.2. Condiții care sprijină o organizație să beneficieze de diversitatea angajaților săi / 278
- 7.3. Programe de HR privind diversitatea angajaților / 279
- 7.4. Regulamentul Intern al organizației și rolul său în eficientizarea managementului diversității / 280
- 7.5. Acțiuni întreprinse de Comisia Europeană și de România în vederea aplicării managementului diversității / 286
- 7.6. Obstacole în aplicarea managementului diversității / 300
- 7.7. Cercetare „Femei și bărbați în organizații” în România / 305
- 7.8 Cercetare „Femei și bărbați în organizații” în Italia / 335

Bibliografie / 347

Anexe / 359

Rezumat / 389

Résumé / 392

Abstract / 395

Capitolul 1

Comunicarea interculturală repere teoretico-științifice – perspectivă evolutiv istorică

1.1. Introducere

A vorbi despre comunicarea interculturală în ziua de astăzi, când oamenii pot fi în contact cu semenii lor din celălalt capăt al lumii printr-un singur click de internet, cu ajutorul telefoniei mobile sau al mass-mediei, știrile circulând mult mai rapid decât prin mijloacele tradiționale, înseamnă a dori să îi cunoaștem mai bine pe semenii noștri, să-i înțelegem și să-i acceptăm iar comunicarea dintre noi să fie mai eficace. Contactele din ce în ce mai numeroase cu oamenii din alte țări ne fac să reflectăm în primul rând asupra noastră, asupra eficienței modului nostru de a comunica. Globalizarea a făcut din comunicarea interculturală un fapt inevitabil. Lumea de azi este supusă unor schimbări rapide, interacțiunea dintre oameni capătă noi dimensiuni. *Contactul și comunicarea cu alte culturi* sunt caracteristicile dominante ale vieții moderne, lumea parcă nu mai poate trăi fără beneficiile tehnologiei, fără a putea lua legătura rapid cu persoana din celălalt capăt al țării, fără a putea ține o video-conferință, fără a putea cunoaște care sunt ultimele știri de la ultima întâlnire a președinților la

Bruxelles sau ultimele tendințe în modă de la Milano. Toate aceste contacte cu ceilalți, având scopuri fie economice, politice sau culturale, ne îndrumă spre un mod de comunicare mai deschis, spre o *comunicare interculturală*. Pentru a înțelege mai bine ceea ce reprezintă interculturalitatea, trebuie să luăm în considerare rolul important al contextului (social, cultural și istoric) în relațiile intra- și extra-culturale, legătura multilaterală între cultură și comunicare, complexitatea și tensiunile implicate în relațiile interculturale. Toate aceste elemente ce vor fi dezvoltate în studiul de față sper să vă îndemne la reflectare, flexibilitate și sensibilitate în *comunicarea interculturală*.

1.2. Delimitări conceptuale

Comunicarea interculturală înseamnă interacțiunea directă între oameni de diferite culturi; ea implică mult mai mult decât înțelegerea normelor unui grup; ea presupune acceptarea și tolerarea diferențelor. O definiție atotcuprinzătoare asupra interculturalității ne oferă Micheline Ray: „Cine spune intercultural, spune în mod necesar, plecând de la sensul plenar al prefixului inter-, interacțiune, schimb, deschidere, reciprocitate, solidaritate obiectivă.”¹. Importanța prefixelor din noțiunile de multiculturalism, comunicare interculturală și raporturi transnaționale este analizată de Christian Giordano, care observă că „prefixele multi-, inter- și trans- posedă între ele evidente afinități, dar și subtile diferențe de conotație”². Prefixul multi- accentuează diferența, chiar separarea dintre culturi, prefixul inter- presupune că întâlnirea dintre culturi este mai dinamică, individii au capacitatea de a defini, de a plasa și negocia propria apartenență și

¹ Pierre Dasen, Christiane Perregaux, Micheline Rey, *Educație interculturală: experiențe, politici, strategii*, Ed. Polirom, Iași, 1999, p. 166.

² Rudolf Poledna, Francois Ruegg, Călin Rus, *Interculturalitate: cercetări și perspective românești*, Presa Universitară Clujeană, Cluj Napoca 2002, p. 41.

propria identitate culturală. Prefixul *trans-* indică capacitatea personală sau colectivă de a超越 granițele culturale și frontierele naționale și de a trece de la o apartenență și de la o identitate la alta cu ușurință. Comunicarea interculturală a luat naștere datorită interferenței mai multor noțiuni comune, cum ar fi comunicarea cross culturală, comunicarea internațională sau globală, relațiile interculturale. Toate aceste noțiuni au fost subsumate unui concept mai larg, acela de *Comunicare interculturală*. Termenul de *comunicare internațională* se referă la studiul fluxului de comunicare media între țări. O altă accepție a termenului vizează studiul comparativ al sistemelor comunicaționale în masă și studiul comunicării între guverne naționale. Comunicarea internațională se ocupă de putere, politică, procesul influenței asupra altor națiuni-state.

Comunicarea globală face trimitere la studiul transferului informațiilor, datelor, opiniei și valorilor, de către grupuri, instituții și guverne, și la problemele care apar pe baza transferului.

Comunicarea cross culturală se referă în general la comparația fenomenelor între culturi diferite.

Comunicarea interculturală și cea internațională sunt zone diferite de cercetare; prima încearcă să se axeze pe individ, ca unitate de măsură, pe când cea de-a doua încearcă să lucreze la nivel macro, unitățile sale de analiză fiind națiunea, sistemele globale, grupurile, mișcările, dar elementul comun este preocuparea față de diferențe.¹

Relațiile interculturale reprezintă un domeniu interdisciplinar, prin care se încearcă să se identifice, cu ajutorul differitelor științe sociale, dar care împărtășesc un interes comun, studiul interacțiunilor oamenilor aparținând diverselor culturi. Studiile culturale pot fi analizate din trei perspective: *monoculturale* (studiul unei singure culturi face obiectul de cercetare al antropologiei și sociologiei), *cross cultural* (prin comparația caracteristicilor a două sau mai multe culturi) și *interculturale* (care se bazează pe interacțiunea a două sau

¹ William Gudykunst, Bella Mody, *Handbook of Intercultural Communication*, Sage Publication, 2002, p. 10.

mai multe culturi, și încearcă să răspundă întrebărilor referitoare la ce se întâmplă când două sau mai multe culturi interacționează, la nivel interpersonal, de grup sau internațional):

1.3. Știința Comunicării interculturale

În ultimii ani, *Comunicarea interculturală* și-a dovedit rolul important pe care îl joacă în vastul tărâm al lumii reale, al evenimentelor globale, studiul acestui domeniu preocupațându-i pe oameni de diverse pregătiri științifice, ea înzând chiar la statutul de știință. Dar vom vedea dacă poate fi considerată o știință în adevăratul sens al cuvântului, aşa cum este fizica, matematica, astrologia sau medicina. Filosofia științei încercă să analizeze și să clarifice logic unele concepte fundamentale pentru înțelegerea structurii cunoașterii științifice. Cartea lui Thomas Kuhn, *Structura revoluției științifice* (1970), propune o nouă viziune asupra științei, „un pas în direcția umanizării științei”¹, o viziune care ne va ajuta să conștientizăm faptul că un nou domeniu, o nouă știință este reprezentată de *Comunicarea interculturală*. La data apariției cărții, teoria cunoașterii științifice era dominată de o tendință formalistă și normativă, dar Kuhn, prin conceptul său de „paradigmă”, revoluționează gândirea științifică. Paradigmele stau la baza acordului oamenilor de știință asupra fundamentelor ce disting orice cercetare științifică matură; ele sunt definite ca „realizări științifice universal recunoscute, care, pentru o perioadă, oferă probleme și soluții model unei comunități de practicieni”². Orice știință evoluează din însăși natura umană, din frământările vieții prin care se încearcă să se rezolve probleme pe baza cunoașterii, numite de Kuhn „probleme puzzle”. Știința progresează atunci când paradigmele vor confira problemelor ce stau în față

¹ Thomas S. Kuhn, *Structura revoluției științifice*, Ed. Humanitas, București, 1999, p. 7.

² Ibidem, p. 9

cercetătorului caracterul de probleme puzzle. Aceste probleme puzzle apar în stadiul de maturitate a științei. Atunci când paradigmile nu mai corespund realității, începe o perioadă de atacuri, de schimb, de criză, preconizând o revoluție științifică, ceea ce va duce la progres. Nu putem fi siguri că toate științele evoluează în același mod și în același ritm, existând clare diferențieri între științele exacte și cele umaniste, sociale (în rândul căror se afiliază și interculturalitatea).

Dezvoltarea oricărui domeniu științific presupune mai multe etape, iar cele preconizate de Kuhn pot fi aplicate și interculturalității:

- stabilirea unei baze conceptuale.

Studiul Comunicării interculturale a început odată cu Edward Hall și echipa sa, la Institutul de Servicii Externe al SUA, la începutul anilor '50 ai secolului XX.

- acceptarea paradigmei.

În anii '60 s-a dezvoltat mediul de cercetare care testa ideile precedente. Începând cu anii '70 au apărut primele cursuri, societăți și reviste specializate de comunicare interculturală.

- construirea bazei teoretice.

În anii '80 s-au dezvoltat teoriile Comunicării interculturale, cel mai de seamă reprezentant fiind Gudykunst.

- întemeierea unei științe normale, mature, etapă care începe să prindă contur la începutul secolului XXI.

Studiul Comunicării interculturale nu are, din păcate, o istorie proprie. Mulți cercetători vin din diferite domenii și își îndreaptă atenția asupra comunicării. Oamenii de știință din diverse discipline, cum ar fi antropologia, psihologia, comunicarea, sociologia și relațiile internaționale își părăsesc câmpul de cercetare pentru a se aventura într-un nou domeniu ce se află la „intersecția culturii cu interacția umană”¹.

¹ William B. Hart II, *A brief History of Intercultural Communication: A Paradigmatic Approach*, Department of Communication and Journalism, Albuquerque, San Diego, 1997, p. 2.

1.4. Începuturile și dezvoltarea Comunicării interculturale

Germenii comunicării interculturale au încolțit încă de la începuturile civilizației, de pe vremea expedițiilor lui Alexandru cel Mare, Gingis Khan, Marco Polo, Vasco da Gama sau a altor deschizători de orizonturi, care au făcut ca lumea să devină un spațiu unitar, mai omogen, mai bine cunoscut. Unul dintre primii împărați care au avut o vizionare unitară asupra lumii a fost Alexandru cel Mare, cel care a cucerit Asia Mică, Egiptul, Persia, dorind unirea tuturor popoarelor sub un singur imperiu, parcă prevăzând destinul Europei peste două milenii. Alexandru cel Mare a inaugurat un nou colonialism de tip cultural, care viza unificarea tuturor popoarelor într-o „oecumene”, propunând lumii ideea de universalism prin unirea grupurilor etnice și rasiale. Format în spiritul tradiției filosofice grecești, avându-l ca profesor pe Aristotel, și considerând Grecia ca centru al lumii civilitățate, Alexandru cel Mare a preluat tradițiile și cunoștințele grecilor și a încercat să le aplice în noile teritorii cucerite. Multe concepte filosofice grecești și realizări din știință și alte domenii intelectuale stau la baza societății, filosofiei, științei contemporane europene. Gândirea greacă a pus bazele societății și politicii Europei și Occidentului, în special prin conceptul de Democrație. Imperiul Roman a fost unit în plan politic și economic, în primul rând datorită unei bune comunicări între centrul, Roma, și provinciile sale, printr-o bună rețea de drumuri. Interculturalitatea se regăsește într-o formă incipientă încă de la primele încercări de cucerire de noi teritorii. Astfel se poate vorbi de o dublă interculturalitate: între cuceritori și cuceriti, și chiar între popoarele cucerite. Nu trebuie uitată nici moștenirea Imperiului Roman, care se observă în special în domeniul legislativ, militar și administrativ, dar sinteza greco-romană reprezintă moștenirea culturală a Europei de astăzi, totodată și primul fenomen complex de interculturalitate. Fiecare stat, națiune a Europei moderne de astăzi a preluat, într-o mai mică sau mai mare măsură, elemente fundamentale ale sintezei greco-romane. Carol cel Mare, încoronat împărat de către Papă în anul 800,

deci înzestrat cu putere din partea autorității divine, încearcă să-și extindă regatul, fiind susținut de Biserică, ce dorea unirea oamenilor din Europa sub îndrumarea Sa. În ciuda schimburilor culturale, neînțelegerile dintre lumea creștină și cea musulmană au erupt în conflicte violente (Cruciadele), cu ecouri până în ziua de astăzi, conflictele religioase ducând la terorism; a fost mai degrabă un conflict între Apus și Răsărit, pentru că și creștinătatea răsăriteană a perceput Cruciadele ca pe o tragedie, iar „eliberatorii” doreau eliberarea cetăților sfinte nu numai de către musulmani, ci și de către „schismatici”, adică de către ortodocși. În Orient, cucerirea musulmană nu a avut efectele devastatoare ale Cruciaadelor, între comunitățile creștine, musulmane și iudaice stabilindu-se încă de timpuriu un status-quo. Cruciadele nu au făcut decât să rupă acest status-quo și să antreneze comunitățile respective în conflicte. Trebuie relativizată această vizionare asupra Cruciaadelor, pe care o propagă apusenii în mod greșit, și care, într-adevăr, a condus la permanentizarea conflictului între lumea creștină apuseană și musulmani, și din cauza faptului că experiența de conviețuire în general pașnică între creștinii răsăriteni și musulmani a fost constant neglijată, iar imaginea apuseană asupra Islamului a rămas în principiu cea din vremea Cruciaadelor, cum tot pe experiența Cruciaadelor se bazează și imaginea musulmanilor fundamentaliști de astăzi asupra Apusului, pe care-l socotesc imoral, necredincios și doritor de a supune lumea întreagă. Total neinspirată este prezentarea luptei antiteroriste internaționale de către G. Bush drept o „cruciadă”, dovadă că lumea occidentală încă ignoră experiența răsăritenilor.

De-a lungul istoriei, oamenii au intrat în contact unii cu alții, Imperiile nu se doreau a fi doar alianțe politice sau economice, ci vizau unirea oamenilor și a culturilor. Numărul interacțiunilor între oamenii aparținând unor culturi diferite a crescut sub influența mai multor factori, cum ar fi creșterea populației, dezvoltarea științei și a tehnologiei. Dezvoltarea tehniciilor de transport (vapoare, căi ferate, automobile) și de telecomunicații (ziar, telegraf, telefon, radio, televizor, internet) a sporit numărul contactelor interculturale. Comunicarea cu ajutorul tehnologiei i-a unit și mai mult pe oameni, nefiind

nevoie de apropiere, de contact fizic. Marshal McLuhan a introdus noțiunea de *global village*¹, luând în considerare faptul că tehnologia ne permite să intrăm în contact, să experimentăm și alte culturi decât pe cea proprie. Lumea tehnicii a dus la multifrenie, o scindare a sinelui în multiple identități; parcă purtăm o mască, mereu alta, totul depinzând de situația de comunicare. Nu trebuie să uităm că la origine cuvântul *persoană* desemna masca pe care actorii o purtau în timpul spectacolului pentru a intra mai bine în rol, în acea situație de comunicare. Importanța studierii Comunicării interculturale implică toate aspectele legate de modul nostru de a trăi și de a interacționa unii cu alții. Judith Martin și Thomas Nakayama iau în considerare *imperativele tehnologice, demografice, de pace, de conștiință de sine și imperativul etic*.²

Imperativul demografic se referă la curentul de imigrare, la dreptul de liberă circulație, la migrarea forței de muncă (din diverse motive: economice, sociale), care face ca oamenii de diverse naționalități să intre în contact, să colaboreze, să lucreze în aceeași instituție, organizație și să conviețuiască într-un teritoriu, oraș străin, și să se muleze pe matricea culturală adoptivă.

Imperativul economic a jucat un rol important în toate timpurile și încă își afirmă supremăția, la baza sa stând formarea Uniunii Europene. De-a lungul timpului interdependența economică a diverselor culturi a dus la tranzacții, afaceri din ce în ce mai fructuoase, sporind contactele dintre națiuni.

Imperativul de pace face referire la istoria conflictelor internaționale și religioase (tensiunile arabe-evreiești, colonialismul etc), la conflictele etnice, sociale sau culturale.

Imperativul etic. Codurile etice diferă de la o cultură la alta, în necunoaștere de cauză există pericolul de a te comporta într-o manieră ce nu corespunde eticii unei anume culturi, provocând neînțelegeri sau conflicte.

¹ Judith Martin, Thomas Nakayama, *Intercultural communication in context*, Mayfield Publishing Company, 1996, cap. 1, p. 3.

² Ibidem, p. 8.

1.5. Etapele dezvoltării Comunicării interculturale

1.5.1. Baza conceptuală

Studiul *Comunicării interculturale* a început prin anii '50, odată cu studiile lui Edward Hall despre Indienii Hopi și Navaro. Hall încerca să înțeleagă cum funcționează comunicarea interculturală și a oferit câteva concepte care încercau să elucidă natura problematică a Comunicării interculturale în cartea sa, *The Silent Language*. Cărțile sale, *The Silent Language* și *The Hidden Dimension*, unde explorează temele comunicării nonverbale și ale proximității. Hall a identificat două dimensiuni ale culturii: culturi de context ridicat sau culturi de context scăzut, aceste concepte intersectându-se cu modul în care informația este transmisă, adică comunicată. Concepcile sale despre orientarea temporală policronică sau monocronă se referă la modurile în care culturile își structurează timpul. Conceptul de timp monocron desemnează sintagma „fiecare lucru făcut pe rând”, iar conceptul policronic se axează pe multiplele sarcini făcute în același timp, timpul fiind subordonat relațiilor interpersonale. La începuturile sale, Comunicarea interculturală a reprezentat doar studiul comunicării internaționale, pentru că identifica cultura cu naționalitatea. Studiile recente ale Comunicării interculturale se axează pe diferențele culturale intranaționale și nu echivalează cultura cu națiunea. Cartea lui Molefi Assante, *Transracial Communication* (1973), este una dintre primele care abordează acest subiect. De la începuturile sale, cercetarea Comunicării interculturale a fost un domeniu interdisciplinar, încorporând:

- *lingvistica*: ipoteza lui Sapir și Whorf în ceea ce privește impactul variației lingvistice asupra atitudinilor culturale. Aceștia au folosit noțiunea de competență interculturală, adică abilitatea de a se descurca în diferite culturi cu ajutorul comunicării;
- *antropologia*: Analiza lui Renate Rosalio asupra proprietății diverselor metode de a studia alte culturi;

- *psihologia*: Cartea lui Gordon Allport, *The Nature of Prejudice*, arată cum stereotipurile se dezvoltă din impulsul uman natural de a clasifica.

Hammer¹ analizează contribuțiile fundamentale aduse de Hall studiului Comunicării interculturale, pe care și noi le enumerăm aici:

- trecerea atenției de la o singură cultură la mai multe culturi;
- aducerea conceptelor asupra culturii de la un nivel universal la un nivel particular;
- legarea culturii de procesul de comunicare;
- aducerea în atenție a rolului pe care cultura îl are în influențarea comportamentului uman;
- stabilirea unor concepte fundamentale în câmpul cercetării, cum ar fi: timp monocronic și policronic, context puternic și slab.

Hall a aplicat concepte antropologice abstracte unei lumi practice, ceea ce a serviciilor externe, și a lărgit punctul de vedere antropologic asupra culturii, inclusând și comunicarea. Edward Hall este considerat întemeietorul Comunicării interculturale. Conceptualizarea procesului de comunicare interculturală și contribuția sa adusă domeniului au pus bazele cercetărilor ulterioare. Dodd consideră că nașterea Comunicării interculturale a avut loc în 1950 odată cu apariția cărții lui Edward Hall, *The Silent Language*. Assante și Gudykunst apreciază rolul lui Hall în conceptualizarea domeniului și plasează nașterea Comunicării interculturale în anii '70.

1.5.2. Acceptarea paradigmei

Anii '60 ai secolului trecut se remarcă printr-o punere în aplicare a teoriilor studiului Comunicării interculturale. Institutul pentru Servicii Externe (Foreign Service Institute) și-a lărgit aria de instruire

¹ M. Hammer, *Lecture in Cross-cultural Communication in International Communication Program*, The American University, 1995, p. 15.

nu numai pentru diplomați, ci și pentru oameni de afaceri, misionari, studenți din toată lumea, voluntari ai Organizațiilor de Pace.

În Statele Unite, mișcările pentru drepturile civile și mișcările pentru drepturile femeii au accentuat diversitatea culturală. „Anii '60 au reprezentat o perioadă turbulentă în istoria Americii”¹, cuprinzând confruntări pentru drepturile civile și participarea masivă a populației din orașe la manifestări, implicarea în războiul din Vietnam, epoca Beatles, a hippieilor și a revoluției sexuale, dar și asasinarea președintelui John F. Kennedy și a lui Martin Luther King. În 1964 a fost aprobată legea Drepturilor Civile, iar America începe să-și descopere minoritățile. Toate aceste evenimente au provocat o Renaștere culturală. Ideile promovate pentru înțelegerea oamenilor aparținând unor culturi diferite au stat la baza rezolvării problemelor.

La nivel academic, cursurile despre discursuri, oratorie, au fost înlocuite de cursurile de comunicare interpersonală. Attitudinea de a face totul pe cont propriu a dus la un individualism care nu mai lăsa în considerare încercarea de a schimba comportamentul celuilalt. Accentul eticii comunicaționale „a trecut de la a spune adevărul la a fi loial partenerului de comunicare”². Ceea ce se spunea trecea pe planul secund, era important modul în care se comunica și maniera de a-i impresiona pe ceilalți. A început să se dezvolte comunicarea interpersonală și mass-media. În anii '70 au apărut primele cursuri, societăți și reviste specializate de Comunicare interculturală. Universitatea din Pittsburgh a susținut pentru prima dată în 1966 un curs la nivel academic despre Comunicarea interculturală.³ Universitatea Americană a întemeiat în 1969 programul de Comunicare Interculturală. În deceniul următor, numărul cursurilor de Comunicare interculturală a crescut semnificativ, numărând peste 200 la nivel universitar și peste 50 la

¹ Em Giffin, *A first look at communication theory*, New York, McGraw-Hill, 1997, p. 29.

² Ibidem.

³ William B. Hart II, *op. cit.*, p. 5.